



ŽAK DIRON

pesnik u svetu koji dolazi

Svedoci smo sveopštih kretanja proisteklih u glavnom iz ekonomskih i socijalnih promena, a prouzrokovanih ubrzanim napretkom nauke i tehnike. Prema analizama Žana Furstjea ove promene na socijalnom planu nageštavaju nadu u dolazak takvog poretka iz kojega bi trebao da iščezne svaki uzrok alijenacije čoveka. Ali evolucija može da pođe i nepovoljnijim putem. Vidimo da rastu nasilja, opasnosti koje mogu da ometaju očekivani napredak, da stave u pitanje već postojeće vrednosti. Ponašanje naših savremenika pokazuje zabrinutost pred takvom budućnošću. U stvari, oni su dekoncentrisani širinom i brzinom jedne revolucije koja, izgleda, ide mnogo brže od razvoja misli koja treba da je objasni, koja je u ostalom tek u začetku, revolucije za koju sumnjaju da će se zaustaviti sve dok ne izmeni izgled sveta, a možda i čoveka.

Pesnik, kao i umetnik ili filozof, oseća da ga je u potpunosti zaokupila avantura koja ga vodi u samu budućnost. Pesnik je čovek u kome se efemerno povezuje s večnim, on podjednako oseća potrebu za onim što je u svetu vidljivo kao i za onim što je zapretano duboko u čoveku. Velike promene kojima smo svedoci i, hteli — ne hteli, učesnici, na putu su da izmene podjednako i površinsko i suštinsko: njihov uticaj oseća se u svim oblastima čovekovog života.

Podimo od onog što je najvidljivije, od **pejzaža**. Sva dotadašnja poezija, do početka, pa i do sredine ovog veka, rođena je u prirodnim okvirima koje je čovek mogao da modificira, počev od velike galske šume do francuskog sela našeg detinjstva, ali koja se lagano menjala kao i sama čovekova postojbina. Na taj način, sve su generacije do poslednjeg rata stasale, čak i u gradovima, na jednoj seoskoj tradiciji, koja je i dovela do usklađivanja jednih sa drugima.

Dakle, pejzaž će se bez sumnje izmeniti, — on se menja pred našim očima, radikalno. Već sada po nepreglednim trakama naših drumova nestaju razlike između grada i sela. Kilometrima se prostiru gradnje na američki način, ulepšane ponegde zelenim prostorima, ali praktično bez prekida, gde su bila nekadašnja sela skoro sastavljena, a sada potisnuta od razvučenih predgrada koja se slivaju u nedogled sa bezizražajnim novogradnjama: servisi, robne kuće, samoposluge, moteli, kule i blokovi, — sve to dekorisano dosadnim reklamama i neprestanim kotrljanjem motornih vozila. Ova se evolucija ubrzava neverovatnom brzinom: Deni d' Ružmon je još 1957. mogao da vidi kontrast između Evrope crkvenih tornjeva i Amerike oblakodera, danas već znatno umanjen. U Evropi, gde su procvetala velika privredna udruženja, industrijski giganti, zaboravljeni su crkveni tornjevi, a sela, kakva smo mi još upoznali, umiru.

Promene nisu manje ni u zanatima. Procenat stanovništva koje se bavi poljoprivredom ili srodnim aktivnostima bio je u Francuskoj još 1891. godine 45; već 1946. godine pao je na 25, da bi danas bio samo 16: jedna osoba na šest. Pri svojoj suvoparnosti ove brojke kazuju kraj jedne civilizacije. Jer, jasno je da je evolucija koju one označavaju, u stvari, revolucija, a jasno je takođe da je ova revolucija pozvana da poruši sve ono što smo mi upoznali, da je to ona koja treba da proistekne iz primene mašina u obradi zemlje. Poljoprivreda koja se mehanizuje prouzrokuje, u ostalom, sa novim načinima eksploatacije i svojine, integraciju poljoprivrednih profesija u složenim ekonomskim strukturama koje neprestano smanjuju ulogu čoveka. Takva revolucija neće izmeniti s vremenom francusko selo takvo kakvo se još prikazuje iz aviona, sa

svojim zbijenim kockama livada, šuma i oranica; ona vodi ka nestajanju tog tipa čoveka kome smo srušili skoro sve i koji, stigavši do danas kroz vekove sa svojim beskrajnim strpljenjem i neizmernim trudom, beše osnova svega što je stvoreno solidno i istinito na našem tlu: **francuskog seljaka**.

Na završetku ove revolucije, koja će pogrebno razvoniti za zanatstvo, mala preduzeća, nekadašnje butike, ko će još biti u stanju da oseti obavezu poezije prema ovim starim, u isti mah tako blagim i tako jakim rečima: žito, vinograd, jabuka, maslina, kudelj i lan, ili plug, brazda, konj, ovca, vuna, kola sa senom, — „velika kola koja se cvileći vraćaju u sumrak”, — ili obrtnički sto, kovačnica i nakovanj, sekira, srp, tavan i podrum, (da i ne govorimo o rečima koje označavaju najvažnije zanate, pekar, kolar, tesar, kovač)? Da, ko će uskoro osetiti sve to, još juče čudesno živo u svetu poezije nekog tapetarevog sina, sve to što je osuđeno da iščezne kao radost života? Nekada je život na selu morao biti težak odvijajući se u srečnoj civilizaciji hleba i vina, ali i u atmosferi moralne sigurnosti, prave učtivosti i jednostavne sreće, a čemu svedoče podjednako, kada se vrate u detinjstvo, Žan Folen kao i Žan Žiono, ili Marsel Panjol, Andre Šamson i Moris Zenevoa.

Neće samo poezija izgubiti svoj kadar, svoja pozivanja na svakodnevnicu, svoje najmiljenije slike, biće mnogo udaljeniji od svoga porekla sam pesnik, produkt gradova budućnosti. Može li on zamisliti koliko je trebalo snage nekadašnjim seljacima da dan za danom istraju uz onaj lepi zanat koji ishranjuje svet? Hoće li kad proniknuti u simbiozu paganske zemlje i hrišćanskog neba u njihovom združivanju pred bolom, skrivenim snagama, zakonom života i smrti? Njegova prošlost biće mu zatvorena knjiga.

Ista sudbina očekuje pesnika u jednom drugom domenu koji mu je drag i koji ga je često inspirisao, a to je more, gde napredak tehnike neprestano smanjuje učešće slučajnosti i rizika naročito u bitci (kao i pomirenju) čovekovom sa stijhom. Barka i jedrilica, bura, mornarske kantilene, busola i uglomer, polarna zvezda, postać jednoga dana anahronizmi kao i nekadašnje berbe i žetve. Kao što će folklor (onaj pravi, koji je znao saznavanje i mudrost) iščeznuti sa poslednjim seljacima, legenda i čudesa mora nestać sa poslednjim mornarima.

Tako se briše sve što je okruživalo pesnika i njegovu podsvest, jedna prostrana mreža fizičkih i moralnih veza uskladenih sa ritmom godišnjih doba, kalendarom radova i praznika u krugu obredne godine. Kako da neće biti uzbuđen jednim tako radikalnim narušavanjem njegovih životnih uslova, zbog svega onog što je poteklo od njegovog zanata, — pesma, brojanje i merenje? Ako nećemo da potražimo u socijalnoj infrastrukturi mogući uzrok umetničkog stvaranja, ne brani nam se da mislimo da je poetika na bazi stega koje su vladale devet vekova nad francuskim poezijom tamo gde ima najviše slobode na svetu, sam drhtaj duha, izvesno postojanje „lepeg i dobrog dela”, koji možda nije bez veze sa određenim danima i radovima seljaka. Šta će biti sa ovom pesničkom umetnošću u svetu koji dolazi? Mi u svakom slučaju vidimo da je stavljena u pitanje, već odavno, u ime jedne poezije koja hoće da bude samo govor.

To je, dakle, veoma različit čovek već i po izgledu, koji će preuzeti na sebe pesničko stvaranje u svetu koji dolazi. Proizišao iz industrijske civilizacije, ili atomske, tehnokratske, televizijske, naviknut od detinjstva na masovnost, prisiljen na hiljadu zavisnosti od društva, zasipan čitavim sistemom osiguranja bez obzira na rizik, moraće da pronade sasvim novu poetiku. Ali, hoće li on još imati moć imaginacije? Uniformisan, kakav će sve više postajati, pod uticajem mass media, hoće li on imati nešto da izrazi osim taštine i totalne izveštačenosti jednog životnog manira koji bi mu mogao doneti prividnost izvesnog životnog komfora (uostalom uvek u zakašnjenju prema potrebama), ali koji bi značio bežanje zauvek od prave sreće.

Kada pesnik najzad postane svestan ovakvog stanja stvari i sama poezija rizikuje da postane samo gnev, konvulzija, anarhistički

revolt ili oslobođena razuzdanost života, bežanje u veštački raj, ukoliko to ne bi bilo u pakao nasilja koji bi u celom svetu podigao čoveka na čoveka.

No, da li bi pesnik mogao da oseti čovekovu alijenaciju u jednom društvu koje bi do savršenstva uspelo da uskladi odnose među ljudima? Zapravo, da li bi tu još bilo, u pravom smislu reči, pesnika?

Polazeći od ovakvih razmatranja, izgledi za budućnost poezije nisu umirujući. Nalazimo se pred trenutkom kada raskidamo sa stolicima i radi se o tome da saznamo hoće li pesnici znati da nađu odgovarajući izraz za promenjeni glas čovekov, — naime, da li će taj promenjeni glas pronaći jednoga dana izvan današnjih raskida, sa drukčijim sredstvima i u jednom novom kontekstu života, tu funkciju koja beše tako dugo njena u satisfakciji izvesnih bitnih potreba čovekovih.

Da li je poezija sposobna za ovakvu promenu? Hoće li uspeti odbacujući istrošen formalizam da pronade formu bez koje se ne može zamisliti njena moć? Hoće li znati, drukčije rečeno, da načini „novu kožu” a da ostane ono što jeste; da stvori večno prevazilaženjem modernizma koji joj kopa grob na svakom koraku; da iskleše autentično polazeći od onog što ne bi ličilo ni na šta što je do tada bilo autentično? Tu je ceo problem, a on je dvostruk. Odbiti najpre nekadašnji govor izbegavajući tako i ponor nekomunikativnosti; odbaciti izandale putove, a ne krenuti tamo gde nema puta. Zatim, nešto što ne treba da se kaže već učini, spasiti samo čovekovo srce, sprečiti da to srce ne pukne pod združenim pritisikom opšteg i kratkotrajnog.

Zadatak je težak, ali nije neostvarljiv i još možemo da se nadamo. Moguće je da će izvestan oblik poezije nestati sa nekadašnjim deokrom i kadrom života, ali postoji takođe, — Rembo i Apoliner su to takođe dokazali — lepota koja se može naći u velikim modernim gradovima; nije istina ni to da urbanizacija naselja ne ostavlja široka prostranstva regenerativnoj prirodi kojoj se divimo: biće uvek mora i šuma, neba i drveća koji će dopustiti pesniku da saobraća sa svetom i koji će ga nadahnuti hvalospevima Stvaranju. Daleka putovanja, dosada rezervisana za manjinu, postać najzad obična stvar; neslućeni pejzaži otvoriće se čovečanstvu kome će nauka dati mogućnost da bolje upozna svoju planetu, a uskoro i da istražuje kosmos. Već je započela nečuvena avantura, u kojoj nam avion izgleda samo kao dečja igračka, i koja čeka svog Sen-Egziiperija.

Da li treba govoriti o novoj avanturi? To što se predskazuje na horizontu, nije li radije ubrzavanje jedne avanture toliko stare koliko i čovek, koja je već pretekla mehaničke izume prošlih vekova? Uprkos svemu, pesnici se nisu tako loše snašli sa velikim parobrodima i željeznicom: kada je izgledalo da je tema prirode iscrpila sve varijacije pri kraju prošlog veka, evo je ponovo nađena u punom usponu u poeziji A. O. Barnabuta ili u Prozi Transiberije: Evo je takođe, raskošna u visokoj prozi Sen-Džon Persa, — ili kako izbija trijumfalno iz veselosti Pola Klodela, planetarnog pesnika.

Razloge za nadu nalazimo još uvek u stalnosti svojstvenoj prirodi i moralu čoveka i velikim temama koje ih karakterišu: kontrapunkt života i smrti (ili sile teže i privlačnosti), bitka nade sa sudbinom, čudo detinjstva, oduvek obnovljano, uspomene i zov budućnosti, — toliko tema nalazimo još uvek: domovina, sloboda, usamljenost i društvo, čitava skala odnosa među ljudima, a najpre ono najbitnije, uzajamno privlačenje čoveka i žene od početka najčešće u najvećim umetničkim kreacijama, kome nikada ne može presahnuti izvor. Romeo i Julija, a pre njih Dafne i Kloe ili Hektor i Andromaha, Tristan i Izolda: da li je moguće da će doći vreme kada će ovi arhitektovi biti samo mrtvo slovo za živog čoveka?

Možda smo se loše snašli u eposi kao što je ova naša, a da se možemo odvažiti na optimizam o ovakvom predmetu. Uostalom, uočljiva

je tendencija koju pomodno nazivamo „demitizacija” verovanja ili „demistifikacija” osećanja: izgleda da bi trebali da pobedimo kada je, u ime analize, osiromašen čovek za neki od njegovih razloga za život. Ali ništa ne govori o tome da se takva tendencija neće napustiti jednoga dana, čak bi se mogli oplakivati da će u vrednosti jednog zakona alternacije, dosta objašnjivog, (u onoj meri u kojoj se i čovekova priroda menja), nastati reakcija, ranije ili kasnije, u smislu pozitivne afirmacije protiv kritike, u smislu entuzijazma protiv estetike raskida ili agresije. Kada i kako će se takva reakcija proizvesti, niko izvesno ne može da kaže. Možda je ona već počela. Možda, u perspektivi gde će se ostvariti to buduće nama nepoznato, naša epoha, tako strašno analitička, pojaviće se kao nešto što je bilo između starog i novog, kao zima kroz koju treba proći da se zasluži procvat novoga lirizma.

Budućnost je zatvorena, ali i prošlost može dati razloge za nadu. Uzmimo, naprimer, slučaj poezije XVIII veka. Sasušena odavno akademizmom, lišena duše, jer je bila lišena pravih stvaralaca da bi je poneli, — stvaraoći behu jedino u prozi — diskreditovana u ime razuma od svih „modernih” struja tog vremena, francuska poezija iz vremena Delila i Sen Lambera, klizila je lagano u samrtni san: Andre Šenije izgledao je kao njen poslednji uzdah. Ali vidimo je probudenu glasom Šatobrijana, oživljena novim strujanjima iz Nemačke i Engleske — ova samrtnica se diže da bi ponovo krenula. sa Lamartinom takvim elanom i u takav prosperitet da materijalizam i naučnost druge polovine XIX veka, daleko od toga da je sruše, samo su je još više proslavili.

U osnovi jedina stvarna opasnost za poeziju je ona koja je dolazila od nihilizma koji je već Dostojevski osetio u atmosferi svoga doba i koji se nešto jasnije ocrta u ovom našem. Jer, nihilizam se zakleo na „smrt čovekovu”, i ta čovekova smrt, tj. destruktivnost čovekove prirode takva kakvu je znamo, takvu kakvu je naša civilizacija pronela kroz najbolje i najgore u istoriji, mogla bi dovesti do pojave jedne nove rase ljudi. Iskreno rečeno, ne takvu kakvu mi zamišljamo kada sanjamo o jednom pravednijem i bratskijem čovečanstvu, već pre, u ime inkarnacije nadčoveka, neka okrutna „rasa gospodara” prozvana po Niču, zbog intenzivnog i mukotrpnog života, naoružana napretkom hemijskih i drugih najmodernijih bioloških sredstava, računajući tu i nesхватljivu genetiku, — mogla bi rano da svede jednostavne ljude kakvi smo sada u stanje uškopljenih robova, nesamostalnih u svakom pogledu.

Iz tog ugla problem budućnosti poezije mora pozvati u pomoć i ostale faktore, moralne, političke, filozofske, religiozne. U tom velikom evolucionom procesu čovekovom, koji se odvija pred našim očima, postoji mogućnost da pesnik ne odrazi uvek sve ono što se odigrava. Moguće je čak i to da pesnici rade destruktivno za čoveka verujući da rade za njegovu supremaciju.

Nema sumnje da čovek mora potražiti dopune: kao i religija, o tome svedoči baš poezija koja je uvek jedan apel i u najtežim časovima, jedna svetlost „s one strane”. To ne znači i brodom čovekove prirode, on je „na zemlji kao i na nebu” veličina prirode, samo obogaćena onim što joj nedostaje da dosegne svoju punu veličinu u odnosu na duh.

Međutim, ne isključujemo ni pesnika negatora. Bilo da je od onih koji veruju u nebo ili od onih koji ne veruju, on zna instinktivno da se interesi poezije nikada ne odvajaju od najboljih interesa čovekovih.

**S francuskog prevela
RUŽA MIKIĆ**